

**PEDAGOGIK FIKRLAR TARAQQIYOTIDA O'QITUVCHI MAHORATI
MASALALARI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10679998>

Hamidullayeva Sayyora

*Jizzax davlat pedagogika universiteti o'zbek tili va adabiyot fakulteti 60-21 guruh
talabasi*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada pedagoglarning qanday shaxs ekanliklari, ularni ta'lim berish jarayonida o'zini tutishlari, dars berishda qo'llaniladigan metodlar, bolalar bilan qanday shug'ullanish kerakligi hamda shu masalalar borasida Sharq mutafakkirlarimizni fikrlari keltirilgan. Yana unda har bir pedagog bilishi lozim bo'lgan, ba'zi bir odob – axloq masalari to'g'risidagi fikrlari bayon etilgan.

KIRISH

Mustaqil Respublikamizning oldida turgan asosiy vazifalardan biri - yuqori malakali

kadrlar tayyorlashdan iboratdir. Respublikamizda taraqqiyot va o'zgarishlarga boy hozirgi

paytda yoshlarning har tomonlama kamol topishi davr talabi va ehtiyojidir. Maktablarimiz

ma'naviy baquvvat, bilimli, o'z mustaqil Vatanimizdan faxrlanish tuyg'usiga boy kishilarni

tarbiyalashi kerak. Bu esa ta'lim-tarbiya oldidagi murakkab, keng ko'lamli muammolardan

biridir. Xalq ta'limi tizimida hal qiluvchi inson - o'qituvchidir. Agar o'qituvchi - o'qituvchi va

izlanuvchan bo'lsa, o'quvchining bilim darajasi ham baland bo'ladi. O'qituvchilarimiz bugungi

zamon talablariga mos bilimlar sohibi, yangilangan ta'lim mazmunini egallagan bo'lishlari

kerak. Pedagog xodimlar o'zlarining kasb ko'nikmalari, muallimlik mahoratlarini doimo

takomillashtirib borishlari shart ekanligi –Ta'lim to'g'risidagi Qonunda ta'kidlanadi

O'qituvchi kasbining nozikligi, mas'uliyatliligi va murakkabligi hamda sharafliligi

to'g'risida mulohazalar, muallimning mahorati, ularga qo'yiladigan talablar, fazilatlariga oid

qarashlar, munosabatga kirishish mahorati, muomala madaniyati Sharq mutafakkirlarining

asarlarida o'z ifodasini topgan. Sharq ma'naviyati-madaniyati Uyg'onish davrida rivojlangan

bo'lib, bu davrda yashab ijod etgan Abu Nasr Forobiy, Al-Xorazmiy, Abu Ali ibn Sino, Abu

Rayhon Beruniy, Abdurahmon Jomiy, Jaloliddin Davoniy, Alisher Navoiy va boshqa ko'plab

mutafakkirlarning ijodlari pedagogik tafakkur taraqqiyotida yosh murabbiylarning ma'naviy

axloqiy kamolotida muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Sharqning buyuk allomasi, qomusiy

olimi Farobiy - muallimning ijtimoiy hayotda tutgan o'rni va uning o'ziga xos xususiyatlari

to'g'risida ibratli g'oyalarni ilgari surgan. —O'qituvchi, - deydi Forobiy, - aql-farosatga, chiroyli

nutqqa ega bo'lishi va o'quvchilarga aytmoqchi bo'lgan fikrlarni to'la va aniq ifodalay olishni

bilmog'i zarur. Shu bilan birga o'z or-nomusini qadrlashi, adolatli bo'lishi lozim. Ana

shundagina u insoniylikning yuksak darajasiga ega bo'ladi va baxt cho'qqisiga erishadi», - deb

ta'kidlaydi.

METOD VA METODOLOGIYA

Mazkur muammo yuzasidan mulohaza yuritgan atoqli Olim Abu Ali ibn Sinoning

fikricha, —O'qituvchi matonatli, sof vijdonli, rostgo'y va bola tarbiyalash uslublarini, axloq

qoidalarini yaxshi biladigan odam bo'lmog'i lozim. O'qituvchi o'quvchining butun ichki va

tashqi dunyosini o'rganib, uning aql qatlamlariga kira olmog'i loziml. Abu Ali ibn Sino

mulohazasiga ko'ra tarbiyachi dastlab bolalarni yaxshi ko'rishi, hurmat qilishi, ular bilan

xushmuomala bo'lishi shart. Agar bola ishni yaxshi bajarsa, uni o'z vaqtida rag'batlantirish,

gohida maqtab qo'yish, aksincha esa, unga tanbeh berish kerak. Lekin, deydi Ibn Sino, —Tanbeh

bolaning izzat-nafsigaga tegadigan bo'lmasligi lozim, o'quvchiga murosasozlik qilish esa bolaning

o'zboshimcha bo'lib qolishiga olib boradil. Ibn Sino o'qitish jarayoniga katta ahamiyat bergan

va uni tubandagi tarzda tashkil qilishni zarur, deb hisoblaydi: —O'quvchini birdan kitobga jalb

qilib qo'yimaslik kerak. O'qitish asta-sekin osondan qiyinga o'tish bilan olib borilishi lozim.

O'quvchilar bilan amalga oshiriladigan tarbiya ularning yoshiga mos bo'lishi shart. O'qitish

jamoada tarzida uyushtirilishi darkor.

O'qitish o'quvchining mayli va qobiliyatini hisobga olgan holda olib borilishi zarur.

O'qitish jismoniy mashqlar bilan qo'shib olib borilishi shart. Ibn Sino tarbiya masalalari

ifodalangan asarlarida o'qituvchining roliga katta e'tibor bilan qaragan. Tarbiyachi tanlashni

muhim masala deb hisoblagan. U bola 6 yoshga to'lishi bilan uni ustoz tarbiyasiga berishni

tavsiya qiladi. Tarbiyachi rostgo'y, dono, odil, ozoda kiyinadigan, xushmuomala bo'lishi

zarurligini uqtirib, yosh avlodni o'qitadigan hamda tarbiyalaydigan kishilar oldiga bir qancha

talablar qo'ygan. Uning fikricha:

—Tarbiyachi — bolalar bilan xushmuomala, bosiq bo'lishi kerak, muallim o'quvchilar

ta'limni qanday o'zlashtirayotganini kuzatib borishi kerak, o'qitish jarayonida muallim har xil

usullarni qo'llashi darkor, tarbiyachi o'quvchining xotirasi va boshqa aqliy qobiliyatlarini bilishi

lozim, tarbiyachi bolalarni tarbiyalashda tegishli jazo choralari qo'llashi, o'tilganlarni

takrorlashga majbur qilishi orqali ularni fanga qiziqtirishi lozim, tarbiyachi o'z fikrini

o'quvchiga bayon qilishdan oldin undan masalaning mohiyatiga o'zi tushunib olmog'i, keyin uni

qisqa adabiy tilda tushuntirishi, ortiqcha gapirishdan qochishi kerak, har bir fikr haqiqatan

tasdiqlanishi, bolalarda hissiyot uyg'otadigan bo'lishi lozim, - deya aytib o'tgan. Ibn Sinoning

fan va ta'lim-tarbiya, o'qituvchilar haqidagi fikrlari uning ana shu masalalar bo'yicha chuqur

bilim va katta tajribaga ega bo'lganidan dalolat beradi.

TADQIQOT NATIJASI

Navoiy bolalarni o'qitish va tarbiyalash uchun maktablar ochish to'g'risida g'amxo'rlik

qilgan. Uning fikricha, nur keltiradi, to'g'ri yo'l ko'rsatadi, farzandlarni bilimli qiladi. Demak,

xalqni ma'rifatli qilishda maktabning roli kattadir. U bu xususda fikr yuritir ekan, eski

maktablarda domlarning bilimi hoyat cheklangan, ular ta'lim-tarbiyada mutlaqo xabarsiz, lekin

diniy bilimlar yetarli bo'lmasa ham, diniy rasm-rusumlarni bajarishga mohir, ruhoniylarga,

amaldorlarga ta'zimkor va davlatga sadoqatli kishilar bo'lgan. Bunday muallimlarning vazifasi

ko'pincha masjidni imomlik yoki so'fiylik qilish, har-xil diniy marosimlar va urf-odatlarda

qatnashishdan iborat edi. Ularni Alisher Navoiy —Maktab tutuvchi - gunohsiz yosh bolalarga jaf

qiluvchidir», deb ta'rif beradi. Shoirning bunday muallimlarga bergan ta'rifi ularning haqiqiy

qiyofasini ochib beradi. Ular g'oyatda raximsiz, bag'ritosh, aft-angorlaridan doim zahar tomib

turadigan kishilar bo'lgan. Zero, o'sha paytda maktablar uchun maxsus o'qituvchilar tayyorlash,

mavjud muallimlarning saviyasini oshirish, o'qitish usullarini yaxshilash masalalari bilan hech

kim qiziqmagan va bu ishlar bilan shug'ullangan muassasa ham bo'lmagan.

Yuqoridagi fikrlardan ko'rinib turibdiki, Navoiy yosh avlodni tarbiyalash-o'qitish ishini

tasodifiy kishiga topshirishni qoralagan. U o'qituvchiga eng yuksak talablar qo'ygan. O'g'il

qizlarni tarbiyalash va ularga ilm berish, qobiliyatlarini o'stirish uchun nihoyatda bilimdon va

usta tarbiyachi bo'lishi kerakligi va bolalarga ta'lim-tarbiya berish uchun o'qituvchilar yoshlarga

ilm o'rgatish mahoratiga ega bo'lishi, o'qitish yo'llarini yaxshi bilishi zarurligini uqtiradi.

O'zbek adabiyotining dahosi o'z asarlari va ilmiy qarashlarida o'qituvchilik qobiliyati va

uning obro'si, odobi yuzasidan alfozli mulohazalar yuritadi. Alloma ijodiy yondashuvsiz hech

bir faoliyatni tasavvur qila olmaydi. Ana shu boisdan uning asarlarida odob, axloq, ziyraklik,

irodaviylik, kuch, poklik, samimiylik xislatlari asosiy o'rinni egallaydi.

O'qituvchining har jihatdan ibrat va namuna bo'lishi ta'lim va tarbiya garovi ekanligiga

ishora qilgan. O'qituvchining kasb mahoratini tarbiyalashning mohiyati to'g'risidagi

mulohazalar «Qobusnoma», «Xotamnoma», «Qutadg'u Bilig» kabi buyuk asarlarda ham bayon

etib berilgan. Chunki bu asarlarning barchasi odobnomalarning xuddi o'zginasi bo'lganligi

sababli ularda tarbiyachi-murabbiyning o'ziga xos xislatlarining bosqichlari ifodalab berilgan.

Sharq mutafakkirlari o'qituvchi o'zi o'qib tursagina - o'qituvchi bo'la oladi, agar o'qishni

to'xtatib qo'yar ekan, unda o'qituvchilik ham o'ladi, deb aytganlar. Bu haqiqatni yoshi qancha

bo'lishidan, pedagogik mahoratidan, qanday dars berishidan qat'iy nazar, barcha o'qituvchilar

yaxshilab bilib olishlari lozim.

MUHOKAMA

Hozirgi sharoitda Jamiyatning maktab oldiga qo'yayotgan talablari kun sayin ortib

bormoqda va bu talablarni amalda to'g'ri hal qilish vazifasi o'qituvchiga bog'liqdir. Zamonaviy

maktablarda o'qituvchilar qator vazifalarni bajaradi. O'qituvchi - sinfdagi o'quv jarayoni

tashkilotchisidir. Ayni paytda o'qituvchi o'z oldiga qo'yadigan asosiy talablar quyidagilardir:

- shaxsni ma'naviy va ma'rifiy tomondan tarbiyalashning, milliy uyg'onish mafkurasining hamda umuminsoniy boylklarning mohiyatini bilish;

- bolalarni mustaqillik g'oyalariga sodiqlik ruhida tarbiyalashi, o'z Vatani tabiatiga va

oilasiga muhabbati;

- keng bilimga ega bo'lishi, turli bilimlardan xabardor bo'lishi;

-yosh va pedagogik-psixologiya, pedagogika, psixologiya, yoshlar fiziologiyasi, maktab

gigienasidan chuqur bilimlarga ega bo'lishi;

- o'zi dars beradigan fan bo'yicha mustaqil bilimga ega bo'lib, o'z kasbi sohasi bo'yicha

Jahon fanida erishilgan yangi yutuqlar hamda kamchiliklardan xabardor bo'lishi;

- ta'lim-tarbiya metodikasini egallashi;

- o'z ishiga ijodiy yondashishi;

- pedagogik texnika (mantiq, nutq ta'limining ifodali vositalari va pedagogik taktikaga

ega bolishi shart.

Muvaffaqiyatli ishlash uchun har bir o'qituvchi pedagogik mahoratga ega bo'lishi zarur.

Pedagogik mahorat egasi oz mehnat sarf qilib, katta natijalarga erishadi. Ijodkorlik uning

hamisha hamkori bo'ladi. Pedagogik ishga qobiliyatli, iste'dodli kishigina pedagogik mahorat

ega bo'lishi mumkin. Pedagogik faoliyat o'z mohiyatiga ko'ra ijodiy harakterga ega. Pedagog

o'quvchi shaxsini shakllantiradi, kutilmagan vaziyatda mustaqil qarorlar qabur qiladi, pedagogik

muammolarni yechadi, o'quv jarayonini mustaqil boshqaradi. Bularning hammasida ijodkorlik

tub mohiyati ishning maqsadi va xarakteri bilan bog'liq. O'qituvchi yangi pedagogik

texnologiyalarni o'zining amaliy faoliyatida keng miqyosda foydalanishi lozim. Hozirgi zamon

fan va texnika taraqqiyoti o'qituvchini ijodkor bo'lishini, fanning turli muammolari yuzasidan

erkin fikrlar yurita olishini, fan yutuqlarini o'quvchilarga yetkaza olishi va nihoyat o'quvchilarni

mustaqil hamda ijodiy fikrlashga, tadqiqot ishlariga o'rgata olishini talab qiladi. Shuning uchun

o'qituvchi o'z ustida doimo ishlashi, mustaqil bilim egallashi, kasb mahoratini takomillashtirishi,

malakasini oshirishi faoliyatining oshirishda zaruriy shartlardandir.

XULOSA

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib shuni aytish joizki, Sharq va G'arb mutafakkirlari «har

bir inson ilm-fan, uning mazmunidan voqif bo'lishi kerak, ilm olib aqliy kamol topishi kishining

yoshligidan to umrining oxirigacha davom etmog'i lozim» g'oyasini ilgari surishadi. Ular barcha

guruhdagi ma'naviy qadriyatlarning mohiyatida eng oliy tuyg'u – insonparvarlik yotadi, deb

fikrga kelishadi. Allomalarning ta'kidlashicha, insonparvarlik – insonning sharafi, vijdoni va

imonining mahsuli hisoblanadi.

Insonparvarlik mazmunan axloq-odob qoidalarini o'zida mujassamlashtiradi.

Ya'ni

insonparvar qadriyati negizida mehr -shafqat, muruvvat va oqibat, saxiylik, sahovat, diyonat,

himmat kabi axloqiy-ma'naviy xususiyatlar o'z ifodasini topgan. Lekin hozirgi kunda ba'zi bir

uchrab turadigan, pedagoglar orasidagi odobsizlik, o'qituvchining o'quvchilarga bo'lgan

munosabatidagi qo'polliklar, adolatsizliklar hozir xam uchrab turibdi. Shu kabi muommolarni

bartaraf qilish uchun esa biz yuqorida o'qituvchining qanday sifatlarga ega bo'lishi kerakligini,

qanday ishlarni amalga oshiri kerakligini ko'rib chiqdik. O'qituvchi ta'lim berish jarayonida

yangiliklardan foydalanishi, innovatsion texnologiyalar asosida bolalarni qiziqtirishi uchun turli

metodlardan foydalanishi mqsadga muvofiqdir. Bu usul barcha uchun ham hamda yosh o'sib

kelayotgan avlodning mukammal shaxs sifatida kamol topishi uchun muhum vositadir.

1. Hoshimov K, Pishonova S. «Pedagogika tarixi»-T, «O'qituvchi», 1996.

2. O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun. Barkamol avlod.

O'zbekiston

taraqqiyotining poydevori-T. 1997.

3. Sayidahmedov H. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiyalar. T. 2003.
4. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T. 2003.
5. Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar.T. «O`zbekiston»,
6. A.Zunnunov, A.U.Mahkamov. «Didaktika». T. «Sharq» 2006 yil.